

СУЧАСНИЙ СТАН ФІНАНСУВАННЯ СФЕРИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

У статті досліджено проблеми фінансування фізичної культури і спорту в Україні в умовах трансформації до ринкових відносин.

В статье рассмотрены проблемы финансирования физической культуры и спорта в условиях трансформации к рыночным отношениям.

The article examined the problem of financing of physical culture and sport in Ukraine under transformation to a market economy.

Ключові слова: бюджет, фінансування фізичної культури і спорту, додаткові джерела фінансування, спонсорська допомога.

На сучасному етапі розвитку українського суспільства зберігається актуальність всебічної підтримки сфери фізичної культури і спорту з боку держави, у тому числі її фінансування.

Сучасний механізм фінансування сфери фізичної культури і спорту України має низку протиріч, які виникли під впливом сукупності чинників. Головними серед них можна визначити такі: зміна ролі держави у забезпеченні життєдіяльності фізкультурно-спортивних організацій, активне проникнення у сферу фізичної культури і спорту ринкових відносин, виникнення раніше неприйнятної сфері приватного сектора, формування ринку фізкультурно-спортивних послуг.

Одним із визначальних протиріч сучасного етапу розвитку економіки фізичної культури і спорту в Україні є гостра невідповідність між намаганням держави зберегти провідну роль в забезпеченні життєдіяльності сфери і її обмеженими ресурсними можливостями.

Розширення функцій і повноважень органів місцевого самоврядування, що відбувалося протягом останніх років, не супроводжувалося адекватним збільшенням обсягів фінансових ресурсів, що надходять у їх розпорядження. Незначними залишаються власні доходи, надходження від підприємств і організацій, що розміщені на території певної громади.

Постійно зростає дотаційна залежність місцевих бюджетів від державного бюджету, подальшого удосконалення вимагає і порядок розрахунку бюджетних трансфертів. Серйозною перешкодою на шляху зміцнення місцевих бюджетів є постійна нестабільність законодавства, неузгодженість і суперечливість окремих його положень. У зв'язку з цим виняткової актуальності набувають теоретичні і практичні проблеми виконання місцевих бюджетів зокрема фінансування видатків на фізичну культуру і спорт.

Останніми роками обсяг фінансування видатків на фізичну культуру і спорт в Україні збільшився у 3,5 рази, а питома вага державних коштів у загальних видатках асигнувань на фізичну культуру і спорт – з 51,1% до 59,8%. Водночас за позитивними показниками не можна сховати те, що в Україні протягом останнього п'ятиріччя на розвиток фізичної культури і спорту з

державного бюджету щорічно виділялось менше 0,5% його видаткової частини, що у кілька разів нижче середньоевропейських показників.

Сьогодні в країні з усіх джерел фінансування фізичної культури та спорту на одну особу припадає всього 26,45 грн., а з державного бюджету – лише 5,35 грн. За обсягами річних видатків з усіх джерел фінансування з розрахунку на одну особу Україна майже у 30 разів поступається Фінляндії, у 15 разів – Японії та Австралії, у 10 разів – Німеччині.

Водночас, сьогодні реалізується курс не лише на збереження, а й у багатьох випадках – і на посилення ролі держави у розвитку сфери фізичної культури і спорту. Про це свідчать, зокрема, ухвалення відповідних нормативно-правових актів: 7 актів Верховної Ради України, серед яких 6 законів та 1 постанова, 16 указів та розпоряджень Президента України, 42 постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України.

Маючи такі законодавчо забезпечені економічні повноваження, держава мала б досягти істотного економічного впливу на сферу фізичної культури і спорту. Однак цього не відбувається у практичному житті, оскільки держава реально неспроможна підкріпити отримані повноваження відповідними фінансовими ресурсами.

Тому, в сучасних умовах постає необхідність побудови нової моделі формування доходів місцевих бюджетів, яка б забезпечувала оптимальний стимулюючий ефект і відповідала політико-владним реаліям сьогодення, потребам збалансування інтересів центру та регіонів, усувала диспропорції бюджетної забезпеченості окремих територій.

У зв'язку з цим постає нагальна потреба у поглибленому дослідженні концептуальних засад видатків місцевих бюджетів на фізичну культуру і спорт та обґрунтуванні системи практичних рекомендацій щодо їх стабільності та зміцнення.

Останніми роками багато вітчизняних вчених займаються дослідженням фінансового забезпечення органів влади на різних ієрархічних рівнях управління в державі. Серед них такі фахівці, як О.Д.Василик, А.О.Єпіфанов, В.І.Кравченко, І.В.Сало, О.П.Кириленко, І.О.Луніна, І.Я.Чугунов, С.І.Юрій, В.І.Опарін, Ю.В.Пасічник, В.М.Федосов, В.В.Буряковський та інші. Питаннями фінансово-економічної діяльності у сфері розвитку фізичної культури і спорту в Україні займалися такі дослідники, як М.Воробйов, Ю.Мічуда, Л.Дудорова, Є.Імас, О.Кокун, Ю.Довгенько та інші.

Найскладнішою нерозв'язаною проблемою на сьогодні залишається відсутність системного підходу до формування фінансового механізму регіонального розвитку фізичної культури і спорту в умовах адаптації економіки до ринкових відносин.

Йдеться про те, що на етапі становлення ринкових відносин у сфері фізичної культури нашої країни поки що не вдається забезпечити використання можливостей ринку в інтересах суспільства.

Останніми роками в Україні склалася критична ситуація щодо стану розвитку сфери фізичної культури і спорту:

- до занять фізичною культурою і спортом залучено лише 13% населення, за цим показником Україна значно поступається таким державам, як Фінляндія, Швеція, Великобританія, Чехія і Німеччина;

- за інтегральним показником здоров'я населення, яким є середня очікувана тривалість життя людини, Україна посідає одне з останніх місць в Європі;

- потребує також нагального розв'язання проблема розвитку спорту вищих досягнень та підготовки резерву для національних збірних команд.

Ситуація, що склалася у сфері фізичної культури і спорту, зумовлена такими факторами:

- невідповідність нормативно-правової бази у сфері фізичної культури і спорту сучасним вимогам;

- невідповідність потребам громадян інфраструктури фізкультурно-оздоровчої діяльності у виробничій, навчально-виховній і соціально-побутовій сфері;

- недосконалість системи централізованої підготовки національних збірних команд, низький рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення дитячо-юнацького і резервного спорту;

- низький рівень наукового забезпечення розвитку фізичної культури і спорту, недостатнє фінансування наукових досліджень в сфері фізичної культури і спорту;

- недостатнє пропагування здорового способу життя;

- незадовільний стан матеріально-технічної бази. Рівень забезпечення населення в Україні фізкультурно-спортивними залами (з розрахунку на 10 тис. осіб) у 2–3 рази нижчий, ніж у провідних державах, плавальними басейнами – у 30 разів. Понад 80 % спортивних майданчиків не відповідають сучасним вимогам;

- недостатнє бюджетне фінансування, неефективне залучення позабюджетних коштів, незначний обсяг інвестицій.

- розбалансованість у системі підготовки та підвищення кваліфікації фахівців, низька заробітна плата, недостатня кількість інструкторів з фізкультурно-оздоровчої діяльності (у розрахунку на 100 українців – 1 працівник фізичної культури) [4, с.17].

Яскравим прикладом тут може слугувати професійний спорт. Роль держави стосовно цього виду фізкультурно-спортивної діяльності мала б полягати в тому, аби за допомогою правових важелів зорієнтувати структури професійного спорту ще до моменту їхнього започаткування на застосування найбільш прийнятних з точки зору суспільства моделей функціонування [4, с.18].

Сьогодні фахівці наголошують на існуванні двох головних напрямів розвитку професійного спорту: комерційно-спортивного та спортивно-комерційного.

Основу першого складає прагнення максимальних доходів та прибутку, а суто спортивна діяльність та спортивний результат розглядається як засіб

досягнення мети. Цей підхід є переважним в американському професійному спорті.

Другий підхід, який більш характерний для міжнародного та європейського професійного спорту, на перший план висуває спортивний результат. Гострота спортивної боротьби є пріоритетним моментом й обов'язковою умовою спортивного бізнесу. Розвиток професійного спорту спортивно-комерційного типу викликає великий суспільний інтерес, що, зокрема, виражається у фінансовій та іншій підтримці професійного спорту державою.

Концептуальна невизначеність держави щодо функціонування професійного спорту не дозволила Україні юридично окреслити межі цивілізованого входження його структур у ринок. Внаслідок цього було відкрито дорогу процесу стихійної трансформації любительського за офіційним статусом спорту у спорт професійний (нелюбительський) шляхом зміни власників спортивних клубів. Останні перетворились з відкритих структур, прозорих якщо не для всього суспільства, то хоча б для держави, у закриті як для суспільства, так і для держави комерційні утворення [2, с.41].

Не можна також обійти увагою ще одне протиріччя, яке ускладнює формування цивілізованих ринкових відносин у сфері фізичної культури і спорту. Йдеться про економічні відносини між державою та представниками суспільного сектора економіки фізичної культури й спорту. За часів командної системи одне із провідних місць у фізкультурно-спортивному русі посідали добровільні фізкультурно-спортивні товариства, які відігравали помітну роль в організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності серед працюючого населення, проводили масові спортивні змагання, здійснювали підготовку спортсменів високої кваліфікації – членів збірних команд України з різних видів спорту.

Головними джерелами їх фінансування були цільові кошти галузевих профспілок та членські внески. Сьогодні з об'єктивних причин вони фактично позбавлені вказаних джерел існування. Намагаючись відновити втрачені позиції, керівництво товариств звертається до держави за фінансовою підтримкою замість того, аби адаптуватись до вимог ринку, знаходити нові форми економічних стосунків зі споживачами фізкультурно-спортивних послуг, які б ґрунтувались на обопільних інтересах сторін.

Слід визначити міру участі держави у забезпеченні процесу розширеного відтворення у сфері фізичної культури і спорту. Насамперед, потребує якісної переорієнтації зміст економічної діяльності центрального органу виконавчої влади з фізичної культури і спорту. Його доцільно звільнити від функції оперативного розпорядження фінансовими ресурсами з метою забезпечення утримання національних збірних команд з видів спорту, проведення навчально-тренувальних зборів та інших заходів тощо.

Замість цього він, як повноважний представник держави, має забезпечувати реалізацію функції регулювання економічних відносин у сфері фізичної культури і спорту. З цією метою слід оволодіти методами стратегічного планування та прогнозування на основі визначення пріоритетів розвитку

сфери, реалізації проектів стратегічного значення, формування кадрової політики, інформаційного та науково-методичного забезпечення суб'єктів господарської діяльності, здійснення маркетингових досліджень.

Мають бути закладені підвалини оптимізації економічних відносин між державою та суспільним сектором сфери фізичної культури і спорту.

Загальними рекомендаціями для органів державної влади щодо розвитку масового спорту як запоруки здоров'я населення територіальної громади можуть бути:

- передбачити в Податковому Кодексі норми щодо надання пільг суб'єктам господарської діяльності, які утримують на своєму балансі споруди, мають спортивні організації та спортивні команди, або надають спортивним організаціям безповоротну фінансову допомогу;

- продовжити дію мораторію на заборону приватизації та зміни призначення об'єктів фізичної культури та спорту, внести відповідні доповнення до Закону України;

- щорічно чітко визначати відсоток від валового внутрішнього продукту для забезпечення фінансування галузі фізичної культури і спорту в повному обсязі від потреби;

- розробити Державну програму розвитку дитячо-юнацьких спортивних шкіл та їх матеріально-технічного забезпечення;

- передбачити виділення коштів організаціям фізкультурно-спортивних товариств на комунальні послуги;

- розглянути питання щодо підвищення заробітної плати тренерам-викладачам спортивних шкіл диференційовано від отриманих спортивних досягнень вихованців [3, с.92].

Загальна економічна підтримка громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості з боку держави повинна бути вельми обмеженою. Водночас має формуватись система економічних відносин, яка б ґрунтувалась на принципі партнерства. Наприклад, центральний орган виконавчої влади з фізичної культури і спорту або органи місцевої влади на конкурсній основі визначали б виконавців проектів з конкретних проблем розвитку фізичної культури і спорту (фізкультурно-спортивні товариства, федерації тощо) й забезпечували б їх фінансування за рахунок коштів відповідних бюджетів. У цьому випадку економічні відносини між партнерами врегульовувались би відповідними угодами, укладання та виконання яких контролювалось би суспільством.

Перехідні процеси в економіці сфери фізичної культури і спорту не зможуть здійснюватись за логікою ринкових перетворень, якщо не буде забезпечено безумовне виконання відповідних законодавчих норм. У цьому сенсі в Україні належить зробити ще багато кроків у напрямі формування правової культури суб'єктів господарювання у сфері фізичної культури і спорту.

Важливим чинником реформування економічних відносин у сфері фізичної культури і спорту є впровадження ефективного механізму залучення коштів профкомів підприємств, установ і організацій на фізкультурну і оздоровчу

роботу, як це передбачено статтею 44 Закону України „Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності”, внесків підприємств, установ, організацій, об'єднань громадян та фізичних осіб, кошти від фінансово-господарської діяльності закладів фізичної культури і спорту та організацій фізкультурно-спортивної спрямованості, продажу прав на використання спортивної символіки і на трансляцію спортивних змагань, від проведення спортивно-видовищних заходів тощо [1].

Сьогодні в Україні відсутня система державних преференцій для позабюджетного фінансування сфери фізичної культури і спорту. Окреме місце у позабюджетному фінансуванні програм з розвитку масового спорту мають займати надходження від частини прибутків вітчизняних виробників алкогольної та тютюнової продукції як важливого компенсатора негативних наслідків для здоров'я людини від зазначеної продукції.

Необхідно також розробити систему підтримки малого та середнього бізнесу з метою залучення додаткових джерел фінансування вітчизняного виробника спортивного інвентарю та обладнання. Крім того, для економічної підтримки сфери на місцевому рівні спочатку потрібно врегулювати на державному рівні питання звільнення від плати за землю закладів фізичної культури і спорту та спортивних споруд.

Таким чином, розвиток фізичної культури і спорту – це показник не тільки соціального прогресу, але й одна з умов зростання продуктивності праці, поряд з такими чинниками, як науково-технічний прогрес, підвищення кваліфікації та організації праці. Останнє створює економічну основу загальної зацікавленості у розвитку оздоровчої фізичної культури та спорту з урахуванням впровадження інноваційних технологій.

Виходячи з ролі, яку сьогодні відіграє фізична культура і спорт у становленні та зміцненні української держави, до пріоритетних доцільно віднести потреби у фінансуванні збереження і зміцнення здоров'я населення та потреби у фінансуванні підготовки українських спортсменів до участі в змаганнях.

Список використаних джерел:

1. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності [Електронний ресурс]: Закон України від 15.09.1999р. № 1045-XIV – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Імас Є. В. Протиріччя економіки фізичної культури і спорту в перехідних суспільних системах / Є. В. Імас, Ю. П. Мічуда // Економіка та держава. – № 2. – 2008. – С. 40-41.
3. Мічуда Ю. Програмно-цільове управління матеріально-технічною базою олімпійського та паралімпійського спорту в Україні: питання теорії / Ю. Мічуда, Ю. Довгенько // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – №4. – 2005. – С.91-95.
4. Нестерова А. В. Фінансове та матеріально-технічне забезпечення розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні / А. В. Нестерова // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2009. – №7. – С.14-19.